

'Gedenk te sterven'

Een rondwandeling over het kerkhof te Gerkesklooster

Leendert Kuipers (1858-1882), z.v. Willem Leenderts Kuipers en Saakje Reeling. Verklaring afgebeelde symbolen: De vlinder heeft zowel een algemene als een christelijke betekenis. Als algemeen symbool symboliseert de vlinder de kortstondigheid van het leven, dit vanwege zijn teerheid en korte levensduur. Voor christenen is de dood de overgang naar een beter leven. De 'staartbijtende' slang, is het symbool van de oneindigheid, de Alpha en Omega. De zeis is het symbool van de dood. De dood wordt ook wel de grote maaier genoemd. De omgekeerde brandende fakkel was het symbool van het gedoopte leven.

Door Dirk Reinder Wildeboer te Buitenpost
 Secretaris van de Stichting Oud-Achtkarspelen
 Tel: 0511-541920, e-mail: d.r.wildeboer@hetnet.nl

Het kerkhof te Gerkesklooster ligt niet rondom de kerk zoals veelal het geval is bij de meeste oude kerken, maar op een plek, die deel uitmaakt van het kerkterrein. Hier is sprake van wat men een kerkhof noemt en dus niet van een begraafplaats.

Wie de naam Gerkesklooster leest of hoort noemen, kan daar meteen een stukje geschiedenis in proeven. In het jaar 1240 kwam een zekere Gerke, een man met een groot financieel vermogen, naar voren met het doel om een klooster te stichten. Het was nodig om een kloosterorde te kiezen, die het klooster zou bevolken en na een periode van negen jaar werd uiteindelijk gekozen voor de orde van de cisterciënzer.

Tot ongeveer 1250 was het klooster met de naam van 'Jeruzalem' echter aangesloten bij de orde van de premonstratenzers. In verband met de doorwerking van de hervorming werd het klooster echter in 1580 opgeheven. Omdat door door de stichting van de abdij tamelijk veel mensen in het dorp kwamen wonen, achtte men een eigen kerk noodzakelijk. Er werd gekozen voor een praktische oplossing. Bij de sloop liet men het 'brouw-huys' staan en in 1623 stonden gedeputeerde staten van Friesland toe om dit 'als gehoorplaats van Gods Woord' te gebruiken.

Heden ten dage is dit nog het geval. Ook de dominee kreeg hier onderdak en wel tot 1871. In dat jaar kwam er een afzonderlijke pastorie voor de predikant en nam de koster er zijn intrek, waaraan in de jaren zestig van de twintigste eeuw ook een einde kwam. In de negentiende eeuw is het torentje aangebouwd en zo is in de loop der tijden het oorspronkelijke brouwhuis op een gewone Friese dorpskerk gaan lijken.

bij keizerlijk decreet besloten dat in heel Nederland alle percelen grond en gebouwen moesten worden opgemeten en in kaart worden gebracht. Hierbij diende de eigenaar, de opper-

'Gedenk te sterven'

Met het doel om aan aan de eindigheid van het leven te herinneren is bij de ingang van het kerkhof dit opschrift aangebracht, zoals men bij oude dodenakkers in veel gevallen aantreft. Men koos ook wel voor de Latijnse versie 'Memento morie'. Wanneer de bezoeker de grendel van het hek openschuift en na een zacht piepend geluid (zoals dit hoort bij een toegang als deze), komt men als het ware in een andere wereld. Hier geen lawaai van voorbij razend verkeer of geluiden van omwonenden.

De rust, die hier heerst, doet in zekere zin bijna weldadig aan. Op deze plek hoort men in de hoge bomen aan de rand van het kerkhof de volgens nog fluiten en zo nu en dan kan wat zacht geblaat van de schapen aan de andere kant van de heg in het naastliggende weiland worden opgemerkt. Het geheel ligt er keurig onderhouden bij. Het is te zien dat de beheerder hart voor zijn werk heeft. Dan rijst de vraag hoe oud zou deze locatie zijn, waarop nu wordt begraven. We kunnen wel aannemen dat in de tijd dat het klooster nog werd bevolkt, er steeds een dergelijke ruimte aanwezig was. In het weiland er naast zijn in het verleden menselijke beenderen gevonden, wat hiervoor een aanwijzing geeft.

Bij de inlijving van ons land in 1810 bij het Franse keizerrijk, werden alle Franse wetten en voorschriften ook hier ingevoerd. Eén van deze nieuwe maatregelen was de invoering van het kadastrale stelsel. In 1811 werd

vlaakte, de aard van het gebruik en de belastbare som voor de grondbelasting te worden geregistreerd. Dit was uiteraard een enorme klus, maar al in 1812 werd met deze werkzaamheden

begonnen. Het duurde nog tot de jaren 1822-1824, dat de landmeters in deze regio aan de slag gingen. In 1832 volgde de officiële invoering van het kadaster en op de bijbeho-

rende kadastrale kaart van Gerkesklooster en omgeving valt te zien dat de huidige begraafplaats exact nog op dezelfde plek ligt. De registratiegegevens zijn dan: 'eigenaar: kerk, eigendom: kerkhof, inhoud: 3010 m², onbelast'.

Grafstenen

Op het internet kan via de website www.graftombe.nl van verschillende begraafplaatsen en kerkhoven de aanwezige grafstenen worden geraadpleegd en kunnen er zelfs foto's worden besteld. Het doel van deze website is om zoveel mogelijk de opschriften (naam, voornaam, geboorte- en overlijdens en eventueel partner) voor belangstellenden, bijvoorbeeld genealogen, gratis beschikbaar te stellen. In het jaar 2004 werden op het kerkhof te Gerkesklooster 851 grafstenen met namen geteld, waarvan maar een betrekkelijk klein deel betrekking heeft op overledenen in de 19de eeuw. De oorzaak hiervan is wellicht het feit dat alleen de meer welgestelden geld hadden om een steen te kopen en we kunnen ook wel aannemen dat in de loop der jaren er veel is geruimd.

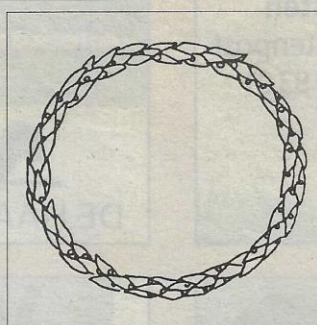
Rouw- en grafsymbolen

Hier zijn nog een aantal zerken te vinden met rouw- en grafsymbolen. In het algemeen is er een speciale symboliek van afbeeldingen op grafmonumenten, onder andere in de vorm van planten, dieren en voorwerpen. Er zijn algemene en christelijke symbolen. Verering van dieren, planten, bomen en alle andere voorwerpen spruit voort uit de opvatting dat deze zelf geesten zijn, of dat ze tot woonplaats dienen voor doden of andere geesten. Dit geloof aan een bezieling van de gehele natuur noemt men 'animisme'. Vrijwel alle gebruiken in de cultuur van de prehistorische volkeren komen rechtstreeks voort uit dit zielengeloof. Dit geloof is het sterkst in de dodencultuur blijven bestaan. Zelfs in deze tijd zijn deze eeuwenoude opvattingen nog aan te wijzen. Wij kunnen ze onder andere terugvinden in het sluiten van de gordijnen in het huis van de overledene en het bedekken van de spiegels, het stilzetten van de staartklok en het dragen van rouwtekens op de kleding. Wat veelal ook nog gebruikelijk is, zijn de twee rondgangen om het kerkhof in de richting van de zon en het klokge-lui tijdens de tocht naar de dodenaker. Veel sporen van het zielengeloof vinden we terug in het christendom. Al eeuwenlang symboliseren bomen, bloemen en planten als levende organismen de levensenergie van de mens. De boom met zijn constante groei, de bladval in de herfst en het terugkerend groen in het voorjaar, is het symbool van onsterfelijkheid en van de groei van een mens tijdens zijn leven. De levensboom komt derhalve in veel culturen voor.

Dit was een publicatie namens de Stichting Oud-Achterspelen.

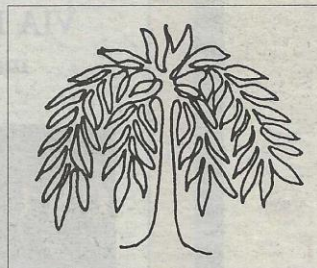
Palmtak. De palmtak als attribuut van de godin van de overwinning, Victoria, symboliseert de overwinning op de dood. In de oudheid werd de palmtak aan atleten geschonken als teken van overwinning. De christenen namen het over als teken voor hen die gestorven waren, in het bijzonder de martelaren. In de christelijke kunst was de palmtak symbool van de overwinning op de dood door en in Christus. In de katholieke liturgie verwijst de palmtak naar de intocht van Jezus in Jeruzalem. Een duif met palmtak verwijst naar vrede. De palmboom en de palmtak verwijzen in het algemeen naar vrede en overwinning.

Lauwerkrans. Een lauwerkrans van laurierbladeren is door de groenblijvende bladeren symbool van onvergankelijkheid en eeuwig leven, overwinning, roem en eerbetoen. Een schedel omkransd met lauwertakken symboliseert de heerschappij van de dood over de levenden. De laurierboom hoorde bij de god Apollo, zoon van Zeus. Apollo was de god die de hoogste zedelijke en geestelijke schoonheid bezat. De oudste betekenis van laurier is die van reinheid. Laurier reinigde ook ritueel de metten van vergoten bloed.

Olijftak. De olijftak is symbool van gerechtigheid, vrede en vroomheid en Gods zorg voor Zijn kinderen. Bij heilige rituelen werd olijfolie gebruikt. (A14)

Treurwilg/Treurboom. Symbool van rouw en verdriet. De hangende takken symboliseren de tranenstroom die in de aarde verdwijnt. Voor de Germanen was de wilg het symbool van de dood. In de onderwereld waren uitgestrekte wilgenbossen, waar de doodsgoden woonden. In Hamlet verdrinkt Ophelia daar, waar het grijze lover van een wilgenboom zich in het water weerspiegelt. Een knoop in een wilgentak leggen was voldoende om iemand te laten sterven. Dit heette 'doodknopen'. Wie zo'n knoop losmaakt, sterft zelf. (A21)

Coenraad Reeling (1808-1892), graankoopman te Stroobos (Gr.), en zijn vrouw Doetje Johannes van der Werf (1813-1892). Een bijzondere zerk met een rouwsluier.

Zerken (onderaan) van: Halbe Pel (1848-1896), in leven belastinginspecteur en Antje Mients Pel (1854-1890) e.v. H. Adema. Hierboven: grafstenen van Fopke Jacobs Douma (1852-1935) en zijn echtgenote Grietje Mients Pel (1856-1920).

Drie grafstenen met symbolen, respectievelijk: Geertje van der Veen, ov. 1897 en haar man Jogchum Nijdam, ov. 1851 en hun dochter Antje Nijdam (1847-1938). Op de laatste zerk is te lezen: "HIER RUST MIJN LIJK IN 'T GRAF, VERLOST VAN 'T ZONDE DRAF, MIJN ZIEL AAN GOD GEWIJD, IS EEUWIG THANS BEVRIJD, MIJN HOOP WAS GODES ZOON, ZIJN KRUIS MIJN ROEM EN KROON, ZIJN BLOED MIJN REINIGING, MAAKT MIJ EEN HEMELING, ZOO SCHEIDE IK VAN DEEZE AARD EN REIZE HEMELWAARTS". (Foto's: D.R. Willeboer)

